

VLAJKO PALAVESTRA

NEKROPOLA „DEMINOV KRST” U BURMAZIMA KOD STOCA

Lokalitet »Deminov krst« u Burmazima, sa svojim specifičnim nadgrobim spomenicima, privukao je moju pažnju prilikom terenskih istraživanja u okolini Stoca septembra 1963. godine, kada sam obavio snimanja, opis spomenika i druge potrebne poslove na nekropoli.

Mjesto na kome je smještena nekropola nalazi se kojih 8-9 km zračne linije južno od Stoca, gotovo usred predjela Burmazi, na prevoju između sela Prokazića i Riđice. Cesta koja iz Stoca vodi za Hutovo i dalje za Neum Klek dijeli čitav ovaj kraj na dva dijela tako da se Burmazi nalaze istočno od ceste, a Bjelojevići zapadno. Samu okolinu nekropole narod naziva »Mušaj«, dok se sa zapada na nju nastavlja »Ranče brdo«, istočno su ograde zvane »Klačine«, sa sjevera su »Vlake«, a sa juga »Zelenike«. Na tom dominantnom mjestu, odakle se otvara pogled na gotovo čitave Burmaze, smješten je jedan kameni tumulus, vjerovatno preistorijski, a na njemu se uzdižu dva velika kamena krsta sa pločama. Po čitavom tumulusu, oko krstova, zapažaju se grobne oznake od kamenja naslaganog u ovalne humke, a na sjever od tumulusa nastavlja se i danas aktivno pravoslavno groblje u kome se sahranjuje jedini pravoslavni burmanski rod, Kučinari.¹ Tumulus sa krstovima, kao i današnje pravoslavno groblje, ograđeni su suhozidinom,

¹ Kučinari žive danas u Prokazićima i Riđici, a pripadaju rodu koje je, po narodnoj tradiciji, prije više od 300 godina doselio iz Kuča u Crnoj Gori. Ranije su se zvali Drekalovići. Slave Đurđevdan. Po njihovoj porodičnoj tradiciji, bila su tri brata Kučinara, koji su iz Kuča doselili u Rioca kod Nevesinja, a odatle se raselili i to: Manojlo u Riđicu, a odatle je njegov rod prešao i u Prokaziće, na imanje muslimana Festića. Drugi brat, Pijuk, odselio je u Sarajevsko polje, gdje je njegova porodica izumrla od kuge, dok je treći brat, Vuk, doselio u Mostar, gdje se istakao svojim uspješnim trgovanjem stokom sa Dubrovnikom. Po ispitivanjima J. Dedijera, Srpski etnografski zbornik XII, Beograd, 1909, str. 300, Kučinara je, u vrijeme njegova ispitivanja, bilo u Riđici 2 kuće, u Prokazićima 4 kuće, a doselili su u Burmaze prije 250 godina. Neki »Vlah Kučinar« spominje se 1713. god. u okolini Trebinja, upor. V. Skarić, Tre-

tako da čine jedinstveno sepulkralno mjesto. Izvan te ograde leže ostaci jednog muslimanskog groblja.

Čitav ovaj kraj je veoma bogat arheološkim spomenicima koji su, na žalost, samo djelomično ispitani. U neposrednoj blizini nekropole »Deminov krst«, kojih 200-300 metara na sjever, na istom prevoju, nalazi se jedan veliki tumulus, vjerovatno također preistorijski, koji narod tog kraja naziva »Namjetnom gomilom«. Smatralo se »za sevap« da prolaznik baci jedan kamen na tu gomilu. Na zapadnom kraju Ranča brda, na mjestu koje dominira čitavim Burmazima i susjednim Bjelojevićima, nalazi se druga, »Orlova gomila«. Tumuluse ili ostatke tumulusa nalazimo u velikom broju razbacane po gotovo čitavim Burmazima i Bjelojevićima. Da spomenem samo one na lokalitetu »Dubrave«, »Humkovu gomilu« u Prokazićima itd. U susjednim Bjelojevićima se nalazi jedna od najpoznatijih srednjovjekovnih nekropola u Hercegovini, Boljuni, dok ostatke srednjovjekovnih grobišta susrećemo i u Udorskom polju u Burmazima (ostaci nekropole, sa jednim sačuvanim natpisom, koji spominje Đurena Pukšića), u Pušištima i drugdje. Iz bliže okoline poznate su srednjovjekovne nekropole u G. Hrasnu, na Dašnici, u Kruševu itd.

Burmazi su dobro poznati u našoj srednjovjekovnoj historiografiji kao najbrojnija grupacija stočara i kiridžija među Donjim Vlasima u Hercegovini, koja je ostavila znatnih tragova u dokumentima onog vremena.² Prvi spomen im datira

binje u Srednjem vijeku, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu (GZM) XLV, Sarajevo, 1933, str. 69. Kučinari imaju svoje ljetnje katune na planini Treskavici, na Gornjoj Bari.

² Upor. Jireček-Radonić, Istorija Srba, II izd., Beograd, 1952, knj. I, str. 85 i knj. II, str. 35; M. Dinić, Dubrovačka srednjovjekovna karavska trgovina, Jugoslavenski istorijski časopis, III, Beograd, 1937, str. 122, 134; dr V. Čorović, Historija Bosne, I, SKA, Pos. izdanja, knj. CXXIX, Beograd, 1940, str. 107, 438; B. Hrabak, O hercegovačkim vlaškim katunima prema poslovnoj knjizi Dubrovčanina Dživana Pripčinića, GZM, N. S. XI, Sarajevo, 1956, str. 30; M. Vego, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Sarajevo, 1957, str. 24-25.

iz godine 1305, kada je dubrovačko Veliko vijeće dozvolilo da ljudi »de Brumas« mogu slobodno da dolaze u Dubrovnik.³ Tokom čitavog XIV i XV vijeka Burmazi se susreću u različitim spisima koji regulišu njihove trgovačke i kiridžijske odnose sa Dubrovačkom republikom i koji nam, istovremeno, otkrivaju njihova imena, organizaciju njihovih skupina, predstavnike lokalne samoupravne vlasti i druge karakteristike. Godine 1467. su, po navodima M. Vege, Turci već držali u svojim rukama područje Vlaha Burmaza.⁴

Stočarstvo je bilo i ostalo sve do naših dana glavna grana privređivanja u Burmazima, sa svim pojavama koje su karakteristične za stočare u našim dinarskim krajevima. Još uvijek pojedini rodovi iz Burmaza odlaze preko ljeta na planinske pašnjake, i to sa svojom vlastitom stokom ili kao pobravničari Ljetnje stanove imaju na Treskavici i Leliji.

Na nekropoli postoje danas samo dva groba označena visokim kamenim krstovima sa pločama. Druga dva groba sa kamenim krstovima koji su znatno manjih dimenzija, raspuknuti i možda u sekundarnom položaju, pripadaju, vjerovatno, mlađem datumu. Oko sedamdeset grobova, označenih humkama naslaganog kamena u obliku elipse, razbacano je svuda po tumulusu, čije je prvobitne dimenzije danas nemoguće ustanoviti, pošto je periferno kamenje rasuto i dobrim dijelom upotrijebljeno za suhozidinu kojom je groblje ograđeno. Današnji polumjer tumulusa kreće se oko 25-30 metara.⁵

Spomenik br. 1. Nadgrobni spomenik u obliku visokog kamenog krsta sa pločom. Takozvani »Deminov krst«.

Dimenzije krsta: visina 330, debljina 45, raspon krsnica 137, širina desne i lijeve krsnice po 50, dužina krsnica po 40, širina stabla krsta 57 cm. Na jugoistočnoj strani spomenik je bogato i ukusno ukrašen. U zabatu gornje krsnice, koja je ovalno završena, pod ispučenom vrpcom koja zabatu daje izgled svoda, nalazi se, u plastičnom krugu, jedna osmokraka rozeta, ispod koje je prikazan polumjesec s rogovima okrenutim gore. Na desnoj i lijevoj krsnici nalaze se dvije manje šestokrake rozete, takođe uokvirene plastičnim krugovima. Dva paralelna vertikalna udubljenja na stablu krsta, ispod polumjeseca stvaraju predstavu stuba sa arkadama desno i lijevo od njega (sl. 1, desno). Na sjeverozapadnoj strani krsta, ispod zabata koji je uokviren plastičnom vrpcom, u polju odijeljenom istom vrpcom, nalaze se na desnoj i lijevoj krsnici dvije plastične šestokrake ro-

sl. 1

zete. Na gornjoj krsnici je takođe jedna plastična šestokraka rozeta, uokvirena plastičnim krugom (sl. 2, lijevo).

Dimenzije ploče: 230 X 190 X 50 cm. Ploča je s gornje strane uokvirena plastično izvedenom bordurom od dvije plastične vrpce između kojih je lozica sa trolistovima (listovi su prikazani u obliku rombova). Širina bordure je 25 cm od ivice ploče. Ploča je po dužini podijeljena plastičnom vrpcom na dva jednaka polja, kao što je to običaj kod dvojnih grobova. Na jugozapadnom polju, desnom ako se gleda od krsta, plastično je izvedena predstava četvrtastog štita sa prorezom za proturanje koplja, koji je na sredini ukrašen jednom plastičnom šestokrakom rozetom dok, je ispod štita, postavljen ukoso, prikazan mač. Sjeveroistočno, lijevo polje ukrašeno je samo sa dvije šestokrake rozete, koje su postavljene jedna pokraj druge, na sjeverozapadnoj strani ploče, do krsta. Dimenzije štita su 80 (odnosno 60 cm, na kraćoj njegovoj strani) X 50 cm, a dimenzije mača: dužina 125, širina sječiva 6, raspon krsnica 20 cm. Polumjer rozeta iznosi oko 20 cm (vidi crteže 1, a i 2, a).

Sudeći po ukrasima na ploči, pod njom su sahranjeni muž i žena, tako da muž leži desno od žene, s glavom na zapadu.

Spomenik br. 2. Nadgrobni spomenik u obliku visokog kamenog krsta sa pločom. Dimenzije krsta: visina 170, debljina 25, raspon krsnica 94, desna i lijeva krsnica po 30, širina stabla krsta 34 cm. Na jugoistočnoj strani krsta je ukrašen tordiranom tra-

³ B. Hrabak, nav. djelo, str. 30.

⁴ M. Vege, nav. djelo, str. 25.

⁵ Na zapadnom rubu tumulusa i nešto sjevernije od njega nalazi se nekoliko veoma starih hrastova, što je česta pojava na srednjovjekovnim nekropolama u Hercegovini.

Sl. 2

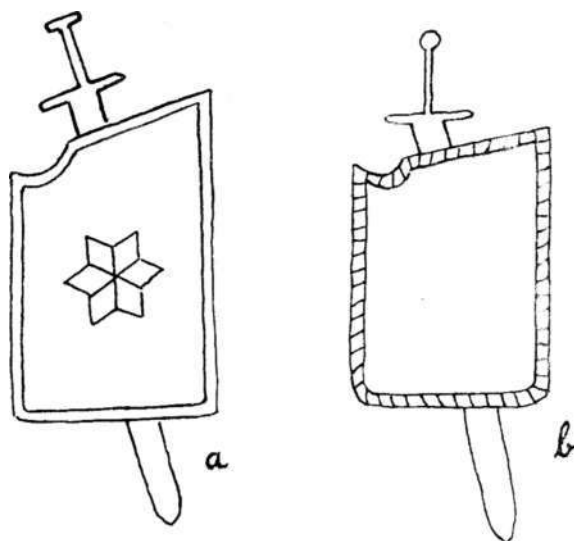
kom, koja ide ivicom krsta, s tim što je posebno ukrašena poprečna krsnica u čitavom rasponu. Na tom mjestu, u sjecištu stabla krsta i krsnica plastično je izvedena jedna šestolisna rozeta, uokvirena plastičnim krugom, dok se lijevo i desno od nje nalaze dvije četvorolisne rozete, takođe uokvirene plastičnim krugom. Na gornjoj krsnici prikazana je krugom uokvirena plastična petolisna rozeta (sl. 3). Na sjeverozapadnoj strani krsta ukras je izveden primjenom tordirane trake, kao na jugoistočnoj strani, a na obje poprečne krsnice i na gornjoj krsnici nalaze se plastične četverolisne rozete, uokvirene krugom (sl. 2, desno). Zanimljivo je da je gornja krsnica, koja se završava poput strehe, na tim krovnim stranama ukrašena uklesanim četvorouglovima sa krstovima i dijagonalama, dok je bočna strana gornje krsnice i gornje strane poprečnih, ukrašena uz ivice urezanim linijom (vidi crtež 3). Dimenzije ploče: 200 X 130 X 40 cm. S gornje strane ploča je ukrašena bordurom od urezane dvostruke tordirane trake, između kojih je lozica sa veoma zanimljivim listovima. Na sredini ploče prikazan je četvrtasti štitić sa prorezom za koplje, a ispod njega mač. Rubovi štitića prikazani su u vidu tordirane trake (vidi crteže 1,b i 2,b). Recentna je pojava urezana osnova za igru »dame« na samom štitiću, koju su, u dokolici, na prikladnoj ploči igrali čobani iz okoline.

Oznakom A na planu nekropole obilježen je grob sazidan od učetvrt tesanog kamenja, poveza-

nog krečom, dimenzija 220 X 300 cm. Na sjeverozapadnoj strani groba stoji, sada u sekundarnom položaju, raspuknut jednostavan krst bez ukrasa, dimenzija: visine 60, raspon krsnica 55 cm. Grob je djelomično razrušen, a vjerovatno je porodična grobnica, s obzirom na svoje dimenzije.

Oznakom B obilježen je na planu nekropole grob dimenzija 210 X 130 cm, sazidan od učetvrt tesanog kamenja, bez upotrebe kreča. Na zapadnoj strani groba usaden je prepukli krst dimenzija: visina 90, raspon krsnica 53 cm. Na istočnoj strani, na sjecištu stabla krsta i krsnica, ukrašen je tordiranim vijencem i ucrtanom zvijezdom u njemu (sl. 4). S obzirom da na nekropoli imaju periferan položaj, smatram da oba ova groba pripadaju najmlađem periodu sahranjivanja u samom tumulusu.

Ono što posebno karakterizira nekropolu »Deminov krst« jesu mnogobrojni (oko 70) grobovi ovalnog oblika, orijentirani gotovo redovno u pravcu istok-zapad, koji su napravljeni od naslaganog kamenja iz mase samog tumulusa (na planu su bez oznake). Njihove se dimenzije kreću uobičajno oko 200 cm u dužinu, dok im širina varira od 100-150 cm. Kod mnogih grobova širinu nisam mogao izmjeriti pošto su toliko rasuti da se svojim uzdužnim stranama stapaju sa okolnim kamenjem. Neki grobovi još uvijek imaju na istočnoj i zapadnoj strani, dakle kod nogu i glave pokojnika, zaboden oveći, dugoljasti kamen amfornog oblika, visine 50-70 cm. U nekoliko slučajeva mogao sam zapaziti da je zapadna strana grobne humke šira od istočne, što znači da se grob sužava od zapada prema istoku. Za okvir ovih grobova, koji može biti visok i do 50 cm, biralo se krupnije kamenje, a unutrašnjost tog okvira ispunjena je sitnim kamenom (sl. 5 i 6). Ponegdje se na nekropoli mogu razaznati i grupe grobova, tako da oni dodiruju jedan drugi (na

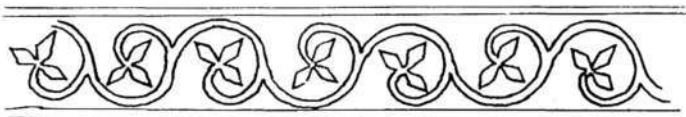

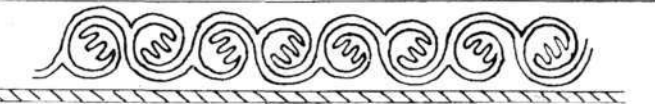
Sl. 3

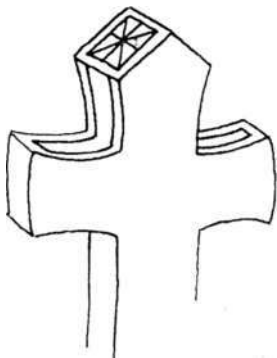
Sl. 4

a

b

primjer, na južnom dijelu nekropole, istočno od groba B, vidi plan), dok ima slučajeva da su dimenzije grobnih humki 200 X 260, odnosno 200 X X 300 cm. To bi, po mom mišljenju, bili dvojni ili grupni rodovski grobovi.

Kojih 40 metara istočno od timulusa, izvan grobljanske ograde, desno od pješačke staze kojom se iz Prokazića ide u Pušišta i Riđicu, mogao sam konstatovati ostatke muslimanskog groblja-harema, sa desetak razrušenih grobova u vidu ovalnih humki od naslaganog kamenja. Među njima sam mogao ustanoviti samo jedan grob koji je oivičen tesanim kamenjem, povezanim krečom, a kod koga se, na zapadnoj strani, nalazi jedan prevaljeni uzglavni nišan sa turbanom u gužve. Ostatke jednog drugog nišana sa istim turbanom našao sam među okolnim grobovima. Svi su grobovi orijentirani u pravcu istok-zapad.⁶

U pogledu tehničke izrade spomenika br. 1 i br. 2 potrebno je konstatovati da ih po svoj prilici nije radila ista klesarska ruka. Spomenik br. 1. se, na prvom, mjestu, odlikuje svojom monumentalnošću i veoma plastičnim klesanjem ukrasa, dok se to za spomenik br. 2 ne može kazati. Na njemu

⁶ Osim ovog »harema«, u neposrednoj blizini nekropole, južno od nje, nalaze se ostaci još tri muslimanska groblja, i to na lokalitetu »Klarića harem« (Klarića muslimana danas nema u Burmazima, već u susjednim Dubravama), »Ciganski harem« (sa dva—tri nišana koji još uvijek stoje uzgor) i groblje na lokalitetu »Njive«, kod Humkove gromile u Prokazićima.

su svi ukrasi izvedeni urezivanjem ili udobljivanjem okoline ornamenta, čime se postizala izvjesna, mada plitka, reljefnost.

Majdan u kome su ovi spomenici mogli biti usječeni i odakle su transportovani na svoje današnje mjesto nalazi se vjerovatno u neposrednoj blizini, i to najprije na lokalitetu »Zelenike«, gdje na kamenoj gredi zvanoj »Sokolov kamen« ima prikladnog kamena za izradu spomenika većih dimenzija.

Kod okolnog stanovništva još uvijek živi tradicija da je pod spomenikom br. 1 sahranjen neki Demin kapetan, koji je, u davniini, živio u Burmazima. U grobovima od naslaganog kamena sahranjeni su njegovi vojnici, koji su, kako narod priča, izginuli u borbi. Narodna etimologija tumači današnje naziva sela Pušišta i Grdijevića u Burmazima na osnovu priče o bitki Demin-kapetana sa Kraljevićem Markom i Đerzelez Alijom, koji su »bili pobratimi, pa imali borbu sa Deminom, a kada su ga potukli, u putu, kazali: »Vala ih, pobro, dobro opušismo!« (otud naziv Pušišta), na što je drugi, prolazeći kroz današnje Grdijeviće, rekao: »Baš ih, pobro, dobro izgrdismo!«

Postoji, takođe, predanje da je oba spomenika, br. 1 i br. 2, na to mjesto donijela žena Demin-kapetana »u opreglju«. Ovaj motiv je veoma ras-

Sl. 5

Sl. 6

prostranjen u našim dinarskim krajevima i veže se gotovo isključivo za srednjovjekovne nadgrobne spomenike.

U vezi sa pričanjima koja još uvijek kruže u narodu tog kraja o karakteru nekropole, zanimljivo je navesti tradiciju da je čitavo groblje, osim krstova, kužno groblje. Pojavu plastičnih ispupčenja — »jabuka« na krsnicama mlađih krstova u onom dijelu groblja koje je i danas aktivno narod dovodi u vezu sa epidemijama kuge, pa kaže da su bolesnicima koji su болоvali od kuge po tijelu izlazile otekline — gute, a na krstu bi takvom umrlom bolesniku obavezno isklesali »jabuke«, odnosno »guke«, kako se takva ispupčenja nazivaju u ovom kraju. Iako bi se, na osnovu nekih elemenata (veliki broj istovjetnih grobnih oznaka u vrijeme kada je naseljenost svakako bila manja nego danas) moglo pomišljati i na »kužni« karakter nekropole, smatram da se ova narodna etimologija lako može objasniti rotacizmom »kuga — guka«.

Posebno mjesto u narodnoj tradiciji o lokalitetu »Deminov krst« zauzimaju predanja o trojici braće koja su, na raznim mjestima u bližoj ili daljoj okolini, postavila krstove velikih dimenzija. Uz gotovo obavezan motiv o natprirodnoj veličini braće, u Burmazima se priča da je Demin imao dva brata, Livora i Jasena, koji su sebi takođe po-

stavili velike nadgrobne krstove, i to Livor u Livorskoj prodoli, južno od Burmaza, a Jasen na Jasenoj, kod Udrežnja. Varijanta ovog motiva mijenja imena braće i lokalitete, pa kaže da je Svitko postavio sebi krst na Svitavi, Demin na lokalitetu »Deminov krst«, dok je treći brat, Deran, postavio sebi krst u Deranima.⁷

Danas više nisam mogao ustanoviti narodnu tradiciju koju je, u navedenom djelu, zabilježio J. Dedijer, a koja kaže da kod »Deminova krsta« ima »grčkog groblja«.

Ranije su neki članovi roda Kučinara imali običaj da svake godine »obijele«, tj. okreće krst na spomeniku br. 1, dakle Deminov krst. Ta je tradicija prenošena u rodu s koljena na koljeno, a napuštena je prije 2-3 godine, kada su im, u cilju zaštite spomenika, zabranili da to čine.⁸

* * *

Po raznolikom karakteru nadgrobnih spomenika koje na njoj nalazimo, te kao sepulkralno mjesto sa veoma dugom i žilavom tradicijom, nekropola »Deminov krst« predstavlja svojevrsno grobište, čiji se razvoj može pratiti kroz dugi period vremena i koja zbog toga zaslužuje punu pažnju. Kamenu tumulus koji čini osnovu nekropole vjerovatno je preistorijski, iako sahranjivanje pod tumuluse u našim, krajevima ne mora uvijek biti samo preistorijska pojava.⁹ On je, nesumljivo, najstariji na nekropoli, u hronološkom pogledu. Još uvijek je nerazjašnjeno pitanje slijedeće etape postavljanja grobnih znakova na ovoj nekropoli, stoga ću učiniti nekoliko napomena.

Bez rezultata arheoloških iskopavanja na nekropoli danas još uvijek nije moguće hronološki odrediti grobove od naslaganog kamenja, tako da ostaje otvoreno pitanje da li su oni stariji od spomenika br. 1 i 2, ili se pak radi samo o jednoj starijoj tradiciji sahranjivanja (starijoj u odnosu na pomenute spomenike), koja, u određenim društvenim sredinama i uslovima, nastavlja svoj život. Potrebno je ukazati i na mogućnost da grobovi od

naslaganog kamenja na nekropoli »Deminov krst« predstavljaju samo lokalnu varijantu dobro poznatih grobova koji su označeni uokrug poredanim kamenjem, a koje, veoma često, nalazimo uz nesumnjive srednjovjekovne ploče, sanduke i sarkofage.

Što se tiče spomenika br. 1 i 2, s obzirom na odgovarajuće nadgrobne spomenike iz drugih krajeva Hercegovine, i to prvenstveno istočne,¹⁰ smatram da ne postoje ozbiljnije prepreke da ih datiram u kasni srednji vijek, eventualno i u prvu polovinu XVI stoljeća. Iako postoje izvjesne indicije da su ta dva nadgrobna spomenika postavljena na nekropolu kasnije od grobova sa naslaganim kamenjem, moje je mišljenje da su, na ovoj nekropoli, te dvije vrste grobnih oznaka istovremene.¹¹ Ako uvažimo mogućnost retardacije postavljanja grobnih biljega od naslaganog kamenja, ta je pretpostavka sasvim opravdana, s obzirom na opštepoznati konzervativizam ljudi u pogledu posmrtnog kulta. Činjenica da među muslimanskim grobovima u »haremu« većinu čine grobovi od naslaganog kamenja samo potkrepljuje ovu hipotezu, pošto imamo vremensku granicu, nakon koje su konvertiti, barem u prvo vrijeme, nastavljali svoju, predislamsku tradiciju sahranjivanja, onako kako su činili i njihovi, vjerovatni, srodnici na samom tumulusu.

Konačno, najmlađu etapu iskorištavanja ovog lokaliteta u sepulkralne svrhe predstavlja starije i savremeno pravoslavno groblje, koje se u pravcu sjevera nastavlja na sam tumulus i koje je još uvijek aktivno.

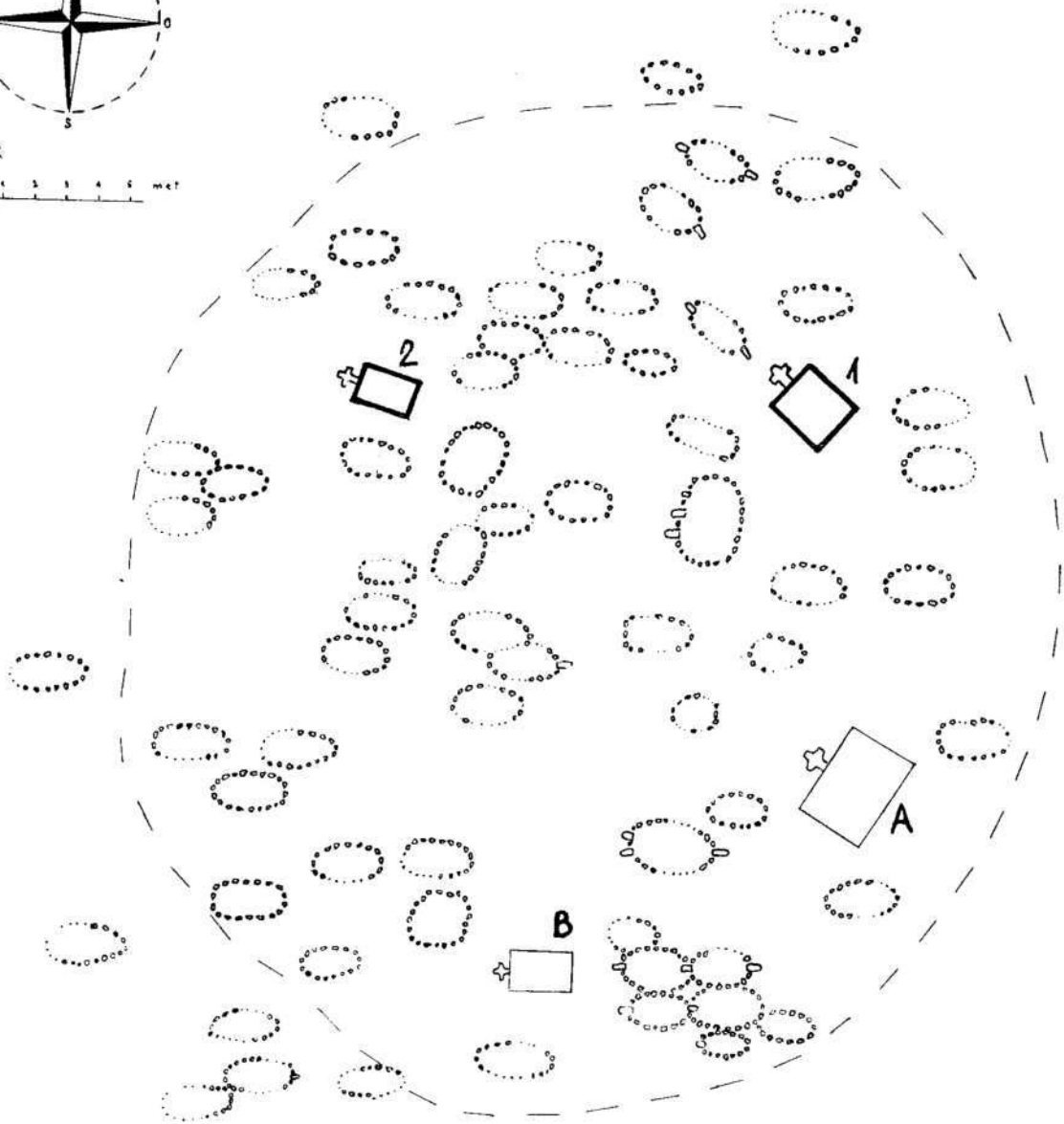
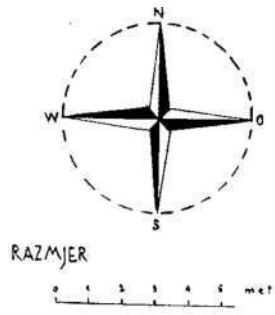
¹⁰ Nadgrobne spomenike u obliku kamenog krsta većih dimenzija, sa pločom ili bez nje, susrećemo, uglavnom, u istočnoj Hercegovini, upor. krst iz Podgradinja. (GZM, III, str. 90); iz Svitave, (GZM IV, str. 219); iz Pocrnja (danas u bašti Zemaljskog muzeja u Sarajevu); sa Radimlje (A. Benac, Radimlja, Sarajevo, 1950, spom. br. 1); iz Han Pobrđice (GZM, IV, str. 28). Arkadama su ukrašeni krstovi iz Arapa (GZM, V, str. 96), sa Prijedora kod Bileće (GZM, III, str. 376), iz Simijove kod Bileće (GZM VII, str. 275 i 277) i sa nekropole Šarampovo, spom. br. 3 i br. 5 (dr A. Benac, Široki Brijeg, Sarajevo, 1952).

¹¹ Ispod grobne ploče krsta br. 1 konstatovao sam dvije hrastove oblice, na kojima je ploča dovaljana na svoje današnje mjesto. One su postavljene uzduž ploče. Pod pločom spomenika br. 2 takođe se nalaze dvije hrastove oblice, koje su postavljene poprijeko ispod ploče. Plan nekropole otkriva da su obje ploče mogle biti postavljene na svoje današnje centralno mjesto na tumulusu a da nisu morali biti uništeni grobovi od naslaganog kamenja, pošto je ploča pod spom. br. 1 jedino mogla biti dovaljena sa periferije tumulusa poprijeko, a ploča pod spom. br. 2 direktno naprijed.

⁷ Pored ovog naziva, čuje se i »Demilov krst«. Odlučio sam se za termin koji se češće upotrebljava.

⁸ Tragove kreća na jednom kamenu krstu konstatovao je Č. Truhelka u Han Pobrđici, upor. GMZ, IV, str. 28.

⁹ Poznati su slučajevi postavljanja srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika na tumuluse, upor. S. Bešliagić Kupres. Srednjovjekovni nadgrobni spomenici, Sarajevo, 1956; Isti, Kalinovik, Srednjovjekovni nadgrobni spomenici, Sarajevo, 1962.

DIE NEKROPOLE VON DEMINOV KRST IN BURMAZI BEI STOLAC

Die mittelalterliche Nekropole von Deminov krst befindet sich etwa 8 bis 9 Kilometer südlich von Stolac (Herzegovina), im Gebiet der Burmazi, die sonst der jugoslawischen Geschichtsforschung als zahlenmässig starke Gruppe der Viehzüchter während des Mittelalters bekannt sind. Die Lokalität wurde seit der Vorgeschichte als Begräbnisstätte verwendet.

Die Nekropole besteht aus einem grossen steinernen Tumulus auf dem sich zwei grosse steinerne Kreuze mit davorgelegenen Platten befinden. Die Kreuze

dürften dem späten Mittelalter angehören, und könnten sogar aus dem XVI Jahrhundert stammen. Die umliegenden Gräber wurden mit geschichteten Steinen bedeckt, und dürften etwas älter als die Kreuze sein. Archäologische Untersuchungen wurden nicht unternommen, und so wird auch manche Frage unbeantwortet bleiben müssen.

Im Rahmen der Nekropole befindet sich der heutige orthodoxe Friedhof, und in der Nähe auch Reste eines verlassenem mohammedanischen Friedhofes.